

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ І ДУХОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ: ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Шевцова С.М. (м. Київ)

Анотація

У статті дається аналіз сучасних наукових досліджень у галузі формування системи проектно-ціннісної свідомості, який дає підстави стверджувати: проблема духовності, духовного світу особистості, духовної культури майбутнього вчителя міститься в епіцентрі всіх гуманітарних наук. Але рівень її дослідження все ще низький, бо цілі галузі знань до недавнього часу відкидалися, тому стає все більш очевидним, що застосування в педагогічній діяльності методу проектів як принципу інтеграції єдиної цілісності може дати цілісну картину духовного світу майбутніх педагогічних кадрів.

The article gives the analysis of the modern scientific research in the sphere of formation of the system of project – value consciousness, which gives grounds to the following statement: the problem of spirituality, of person's spiritual life, of spiritual culture of a future teacher is in the core of all humanities. However, the level of its research is still low because the whole fields of knowledge have been ignored lately. That's why it becomes more evident that the usage of the method of projects in the pedagogical activity, as a principle of integration, may give us the consistent picture of the spiritual world of future teaching staff.

Ключові слова

ПРОЕКТ, ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ, СИСТЕМИ ПРОЕКТНО-ЦІННІСНОЇ СВІДОМОСТІ, ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ, ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ, ДУХОВНИЙ СВІТ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Вступ

Перед сучасною школою в її щоденному функціонуванні постає багато гострих проблем, кожна з них потребує від освітян професіоналізму, постійної самоосвіти, глибинних духовних якостей. Найголовнішою ж проблемою буття школи є проблема духовності – це точка перетину всіх гострих питань освіти, вони пов'язані з нею за принципом причинно-наслідкових зв'язків та є похідними щодо проблеми духовної сутності вчителя. В умовах пізнавально-інформаційної свободи, культурного розвитку проблема духовності для вчителя є актуальною як в теоретичному, так і в практичному аспектах. Поняттю «духовності» надається багато різноманітних значень. З однієї сторони, досить часто йому приписують вищий, сакральний сенс, що має бути зрозумілим без особливих пояснень. З іншої сторони, його ототожнюють із свідомістю, мисленням, психікою, моральністю людини. Проблема духовності

завжди хвилює, загострює уяву та спонукає до дослідження філософів, поетів, художників, культурологів, мистецтвознавців. У наш час відродження духовності – нагальне веління часу. Без нього неможливо побудувати незалежну самостійну державу. Адже відродження духовності – це відродження всіх сутнісних характеристик людини – її світогляду, її розуму, її почуттів, її переконань, її волі, її ідеалів. Духовність (від франц. Spiritualite) – особливий душевно-інтелектуальний стан окремої людини чи групи людей, що намагаються пізнати, відчувати та ототожнити себе із вищою дійсністю, яка не відділена від всього суцього та від самої людини. Особистість намагається пізнати суще, але це неможливо у зв'язку із недосконалістю її природи. Хоча вважається, що таке пізнання можливе, так як між вищою реальністю і людиною є спільні зв'язки.

Мета статті:

- проаналізувати роль і значення методу проектів як складової формування духовності майбутніх педагогічних кадрів;
- застосувати в педагогічній діяльності метод проектів як принцип інтеграції єдиної цілісності духовного світу особистості;
- обґрунтувати нові тенденції інформаційної революції, що значно впливають на розвиток глобалізованого світу.

Обговорення проблеми

Маніпулювання поняттям духовність у період комуністичної ідеології здійснювалися з метою знецінити чи й знищити первісний його зміст; отож і ще й донині надто багато наших співвітчизників уживають його, власне, у значенні «культура». І не лише вживають, а обґрунтовують науково як феномен суто людський. Наприклад, психолог Ж.Юзвак, яку цікавлять проблеми духовного розвитку сучасника, дає визначення: «Духовність як філософсько-психологічний феномен є складною системою й має низку структурних характеристик, які впливають з особливостей когнітивно-інтелектуальної, чуттєво-емоційної та вольової царин особистості» [1, с. 50]. Що ж до джерел духовної культури, то вони й за сучасними уявленнями перебувають, як висловила Барбара Крігер, у традиційних релігійних та філософських системах, що містять їхні кардинальні принципи, спонтанно сприйняті й **неусвідомлені**. Підсумок своїм роздумам Б.Крігер формулює, можна сказати як всеохопний: «Ми можемо визнати, що місія людини полягає в усвідомленій участі в еволюції Всесвіту через творчу участь у культурі»; і далі – «Найвищою цінністю є для нас духовно-біологічний розвиток людини в національній спільноті, яка створює культуру» [2, с. 58-59]. Природа поняття «духовності» тісно пов'язана із релігійним життям та деякими формами езотеричної (містичної, таємної) практики. Духовність розвивалася в тих культурах та релігійних системах, в яких вища реальність (Бог, Брахман, Отець Небесний) розуміється як втілення Духу. В них Бог мислиться як абсолютне Добро, Любов, Світло, Свобода.

Найбільш глибокий підхід до такого розуміння людини і світу є у християнській релігії. Духовність – категорія людського буття, що виражає його здатність до творення культури та самотворення [3.- С.178]. Аналіз сучасних наукових досліджень у галузі формування системи проектно-ціннісної свідомості дає нам підстави стверджувати: проблема духовності, духовного світу людини, духовної культури вчителя міститься в епіцентрі всіх гуманітарних наук. Але рівень її дослідження все ще низький, бо цілі галузі знань до недавнього часу відкидалися. Але стає все більш очевидним, що застосування в педагогічній діяльності методу проектів як принципу інтеграції єдиної цілісності може дати нам картину духовного світу особистості сучасного вчителя. Духовний світ майбутнього вчителя – це його розум, почуття, воля, віра, переконання, ідеали. У філософській літературі виділяють три основні сфери духовного світу особистості – світ мислення, світ почуттів, світ волі. Вони тісно взаємозв'язані та взаємозумовлені. Завдяки мисленню почуття і воля набувають дійсно людського значення. За допомогою розуму вчитель логічно мислить, усвідомлює свої інтереси; формує цілі та планує дії у формі суджень та понять. Отже, розум – це здатність до самостійного мислення; проникнення в сутність речей і процесів, до усвідомлення, освоєння життя в його складності, суперечливості, багатогранності. Вчені задавались питанням здавна: що сприяє вдосконаленню людини, що робить її гармонійною, прекрасною в думках, почуттях і вчинках? **М.Бердяєв**, наприклад, вважав таким перетворювальним джерелом культуру: «Всяка культура є культура... духу; всяка культура має духовну основу – вона є продукт творчої роботи духу над природними стихіями» [4, с.23]. Мова йде про одухотворену культуру, про дух, духовність. Дух – животворяща сила життя не тільки як хіміко-біологічного, фізіологічного та психічного процесів, але й як духовно-матеріальної субстанції, яка вміщує в собі Любов, усвідомленість, щирість, чистоту помислів і світлість почуттів. Розмірковуючи в такому напрямі, слід наголосити, що духовна культура майбутніх педагогічних кадрів відбиває (або несе в собі) найбільш характерні ознаки певної цивілізації, а значить, і відповідні контури духовності. Так, саме контури. Відомо, яка існує розбіжність між культурою і цивілізацією. Адже в рамках однієї цивілізації існує безліч метакультур і субкультур, які тримають або руйнують планку справжньої духовності і все ж таки зберігають її контури.

У сучасній науковій літературі стверджується думка про те, що людина на всіх планах буття має здібності творити теперішнє і майбутнє своїми мислеформами, мислеобразами, які матеріалізуються в дійсності. Особистість проживає ніби не одне, а паралельно два життя: матеріальне і духовне. Духовне життя породжує духовність як властивість особистості, у нашому випадку – майбутнього вчителя, робити вільний вибір серед ієрархії цінностей (матеріальних і духовних),

який у свою чергу зумовлює свободу орієнтацій на ідеал, сенс побудови власного, так і педагогічного життя.

Слід зазначити, що метод проектів в Україні, зокрема в столичних школах та ліцеях з'явився в останні десятиліття внаслідок поширення мережі інституцій громадського спрямування, метою діяльності яких стало розповсюдження міжнародних освітніх проектів. Значну роль застосування методу проектів відіграє у формуванні духовного світу майбутнього вчителя, розширенні його світогляду, зміцненні моральних принципів тощо. У широкому розумінні проект окреслює духовно-практичне середовище освітянина, спонукає його до самоосвіти, активної участі в шкільному житті, і, що важливо – спонукає до творчої діяльності. Творчість у філософському розумінні – це і є, передусім, духовна активність особистості. Створений у процесі духовно-практичної діяльності суспільно-значущий продукт має людський зміст, тобто втілює **опредмечені** сутності сили педагога, її знання, розум, волю, почуття тощо. Діяльність, що розкриває сутнісні сили вчителя і визначає безперервність і тотожність особистості, формує цілісність її самоусвідомлення і поведінки, і, відтак, належить **до базових цінностей**. Основна проблема, пов'язана з творчістю майбутнього вчителя в контексті прийдешньої глобалізаційної культури, формулюється як проблема протиставлення освітянської праці і творчості, педагогічної діяльності і творчої діяльності. Принципове розходження має поділ інстинктивної діяльності, праці, творчості. І якщо перехід від інстинктивної діяльності до праці був найважливішим фактором процесу формування суспільства, то трансформація праці у творчість виявляється фактором, що забезпечує нині прогрес, професійний рівень педагогічної діяльності майбутнього вчителя. Але оскільки особистість освітянина є ще більш складним об'єктом, ніж суспільство, то прояснення сутності творчості є не менш важким завданням, ніж розуміння природи його педагогічної діяльності. Оцінюючи значущість духовних трансформацій, зауважимо, що йдеться про становлення нового типу творчої діяльності вчителя, який приходить на зміну монотонної праці у класі чи позакласному заході. Формування культури діяльності, яка ґрунтується на творчості, означає не менш масштабну зміну, ніж, скажімо, зміна формації чи наслідки «помаранчевої революції». **У новому суспільстві** вільна самореалізація його членів стає найважливішим ресурсом творчої діяльності, перш за все, вчителів, які формують світогляд майбутніх громадян держави, запорукою прогресу, тоді як інформація і знання виявляються радше їхньою необхідною умовою. І саме творчість вчителя може стати тим елементом майбутньої духовної культури людської діяльності, що визначатиме основні напрямки розвитку **людської культури і гуманізації** українського суспільства. Саме тут набуває чинності блок діяльних зусиль педагогів школи, які реалізують передачу новому

поколінню, широким масам суспільства тих елементів історичного знання, котрі складаються в цілісну картину розуміння світу, що розвивається, у окремої людини. Однією з функцій цієї підсистеми в історичній свідомості у шкільної молоді є передача знань через предметне вивчення розділів історичної науки – всесвітньої історії, історії України та інше, тобто через канал уже соціальне організований, а не стихійний. Крім того, не менш важливим є накопичення історичної пам'яті народу, його історичної самосвідомості як фундаменту його соціальної активності та само ідентифікації.

Але питання механізмів становлення окресленого нового типу творчої діяльності вчителя та формування духовної культури діяльності, потребують окремих детальніших досліджень, чим і має наповнитися в освітніх закладах структура метод проектів. Застосовуючи його, вчителі удосконалюватимуть систему підготовки заходів чи уроків з проблем духовності та історії, правильно, професійно представлятимуть учням цікаві матеріали та робити логічні висновки під час проведення заходів, що стануть основою для виховання юнаків та дівчат. Але не всі шкільні культурологічні заходи ще захоплюють дітей, викликають в них зацікавленість, не завжди з охотою вони беруть в них участь. Тому єдиний вихід для вчителя – створювати умови, які найбільше сприятимуть вільному внутрішньому розвитку кожного учня особисто й вчителя, зокрема. Слово «сприятливий» – новий термін, який завдяки методу проектів впроваджується у педагогіці та набуває іншого сенсу, ніж в економіці чи торгівлі. Хіба ми замислюємося над результатами: яке благо несуть деякі програми, безжально експлуатуючи дитячу пам'ять та руйнуючи, скажімо, фізичне здоров'я, зокрема, в неблагополучних родинах? Мають бути критерії, за якими можна визначити – ця умова сприятлива, а ця – ні, а та взагалі шкідлива. І це мають бути якісь спільні критерії, якщо розглядати особистість і єдину динамічну структуру з підструктурних утворень, сприятливості для життя учнів у тому чи іншому розкладі, життєвому циклі, і специфічні критерії, які несуть добро духовного розвитку; потім сприятливі критерії для формування вільного розвитку мислення; врешті-решт критерії, які активно сприятимуть соціально-духовному розвитку майбутнього громадянина держави.

Застосування в школі методу проектів, зокрема, духовного спрямування, сприяє формування світогляду особистості майбутнього вчителя та розвитку творчого мислення. У філософському розумінні світогляд – це форма духовно-практичного освоєння світу особистістю, через яку вона сприймає, осмислює та оцінює навколишню дійсність як світ свого буття й діяльності, визначає, сприймає своє місце й призначення в ньому. У світогляд входять узагальнені уявлення про світ і саму людину, спрямованість ходу подій у світі, про смисл людського життя, історичну долю людства, а також система переконань, принципів та ідеалів. Усі складові елементи світогляду опосередковуються особистим досвідом суб'єкта, набуваючи завдяки цьому певного

емоційного забарвлення і, перетворюючись на певну персональну установку, що регулює практичну та пізнавальну діяльність педагога, виражає її життєву позицію. Формуючись разом із людською свідомістю на основі матеріальної практики, світогляд майбутнього вчителя духовно реалізує потреби й цілі практичного перетворення світу, виступаючи як його духовно-практичне освоєння, в якому подолання «чужості» світу реалізується створенням образів його іншого, належного і бажаного стану відповідно до ідеалів істини, добра і краси. Зрозуміло, що потреби матеріальної перетворювальної діяльності відображаються у світогляді не безпосередньо, а через систему історично даних суспільних відносин, що надають цим потребам конкретно-історичного змісту. Ось чому важливо постійно оновлювати, удосконалювати світогляд, духовний світ особистості майбутнього вчителя, і запорука цьому – всебічне використання у навчальних закладах різноматематичних культурологічних проектів. Як свідчить аналіз, культурна потреба майбутнього вчителя, яка формується через метод **проектів духовного спрямування**, - це особливий стан особистості педагога, зумовлений усвідомленням ним, на основі самопізнання, ситуації власного незадоволення реальним результатом впорядкованого відображення у вигляді відомостей про культуру людства, мистецтва як носіїв специфічної художньої і загальної інформації, необхідних для її життєдіяльності. Культурні потреби майбутнього вчителя – це й соціогенні потреби, вони зумовлені буттям педагога в соціальному середовищі і є наслідком взаємодії особистості і соціуму. Усвідомлення особистістю вчителя культурологічних потреб відбувається у процесі самопізнання і є підґрунтям для саморозвитку і самореалізації. Духовні потреби є стимулом для культурної діяльності, їх реалізація залежить від готовності особистості педагога до взаємозв'язку з комунікаційними системами для отримання інформації про духовні культурні цінності.

Великі можливості для формування учителем духовної культури шкільної молоді – майбутніх педагогічних кадрів закладені, зокрема, у вивченні історії минулого, пам'яток та історичних місць України. Пам'ятки історії та культури кожного народу є своєрідним історичним джерелом, яке несе інформацію про життя і творчість видатних представників науки, культури, мистецтва, державних і громадських діячів. Крім писемних джерел, протягом століть створюються нерухомі пам'ятки археології, історії, архітектури, монументального мистецтва, які зберігають інформацію та залишаються свідками життя і творчості історичних осіб. Вивчення нерухомих пам'яток і пов'язаних з ними подій дає можливість як вчителю, так і дітям детально простежити віхи життя не тільки окремої людини, а й вивчити взаємовідносини та фактори впливу кожної з культур одна на одну. Відзначимо, що до пам'яток історії, які складають певну частку у культурній спадщині кожної з країн, відносяться будинки, споруди, пам'ятні місця, місця поховань із

встановленими на них меморіальними комплексами, історичні ансамблі. Мовчазні свідки історичного минулого становлять для нас велику цінність, зважаючи на те, що вони надають історичним подіям конкретики, є зв'язком між минулим і майбутнім і створюють можливість сьогodнішнім поколінням з абстрактного розуміння історичних подій уявити життя й діяльність попередників в їх культурно-історичному середовищі. Відтворюючи етапи розвитку цивілізації, пам'ятки історії і культури водночас є джерелом історичного пізнання, важливим засобом формування світогляду наших сучасників. Еволюція нерухомих пам'яток яскраво мовить про еволюцію людства.

Пам'ятки історії та культури належать до тих надбань, які впливають на почуття, етику і духовність вчителя фактом існування. Різні люди залежно від освіти, загальної культури, фахової підготовки, напрямку мислення, одну і ту ж пам'ятку сприймають по-різному. В цілому нерухомі пам'ятки історії і культури є важливою частиною спадкоємності в розвитку культури, сприяють становленню особистості, значною мірою визначають духовний потенціал нації. Україна є батьківщиною багатьох відомих політиків, талановитих винахідників, вчених, письменників, митців. Така тенденція спостерігається протягом кількох століть і підтверджує особливі пріоритети, які надавали в Україні розвитку освіти, вивченню іноземних мов, розповсюдженню друкованих видань тощо. Саме тут перша слов'янська абетка, складена славнозвісними Кирилом і Мефодієм, набула широкого розповсюдження й застосування. Ще за часів Київської Русі мешканці міст були писемними, про що свідчать археологічні артефакти зі старослов'янськими написами, графіті на стінах соборів. Саме у Києві, у Києво-Могилянській академії здобував освіту майбутній академік, Михайло Ломоносов, який у 1755 році став на чолі створення Московського університету при підтримці й допомозі гетьмана України Кирила Розумовського. У багатьох країнах встановлені пам'ятники видатному кобзареві Т.Г.Шевченку. Тільки у Франції їх налічується три, виконані українськими скульпторами. У Вашингтоні встановлено пам'ятник Кобзареві, створений відомими митцями, вихідцями з України – скульптором О. Архипенком та архітектором Р.Жуком. На відкритті пам'ятника поету й мислителю в столиці Аргентини Буенос-Айресі був присутній президент країни, а кошти на його будівництво збирала українська громада Аргентини...

Висновки

Таким чином, існуючі на сьогодні концептуальні положення вилучають пам'ятки історії та культури – основних фундаторів духовності українського народу, з-під впливу будь-яких ідеологічних факторів. А це слід врахувати вчителям при застосуванні методу проектів на культурологічні теми, адже справедливо сьогодні школа позбавлена будь-яких ідеологічних втручань. Ідея гуманістичного світосприйняття з превалюванням загальнолюдських цінностей повинна опанувати

навчально-виховний процес у 12-річній школі, тут яскраво вирізняється проблема взаємозв'язку: суспільні духовні цінності – вчитель - учень – майбутній освітянин. Процес формування духовної культури майбутнього вчителя може бути ефективним за умови активного впровадження в навчально-виховний процес школи методу проектів на відповідну тематику, який передбачає цілеспрямовану освітньо-виховну роботу з вироблення готовності як вчителя, так і учня до культурно-виховної діяльності та участі в інтегрованості процесу навчання, самовиховання та самоосвіти педагога для інтелектуального та творчого розвитку особистості.

Перспективи подальших досліджень

- аналіз сучасних наукових досліджень у галузі формування системи проектно-ціннісної свідомості як основи формування духовної культури майбутнього вчителя.

Джерела

1. Юзвак Ж. Духовність як психологічний феномен: структура та чинники.–К.: Либідь, 2004.-С.21.
2. Кригер Б. Выбор ценностей в отношении к принятому образу мира (Доклад на конференции «Образование по отношению к ценностям», 16-18.V.2001) // Образование в регионах России и СНГ. – 2001. – № 4.-С.12.
3. Філософський енциклопедичний словник. –К.: Абрис, 2002.-С.34.
4. Бердяев М. Свобода и Дух. – М.: Політвидав, 1935.-С.23.

Стаття надійшла 29.09.09 р.